

ADATOK, EMLÉKEZÉSEK A VOLT SÁGHEGYI BAZALTBÁNYÁRÓL

Bevezető gondolatok

Sághegy. — Kinek mit mond ez a név? Ki hogyan rezdül, hogyan emlékszik, vagy idéz társgondolatot e szó hallatára? — Talán sokaknak örömet, víg önfeledkezést, jókedvet, mókás vagy éppen bánnatos kesergő dalt rejt e hegy említése? — Van kinek kemény beszédet, vitát, hangos szót, verejtéket, szenvedést, némaságot, könynyet és elnyomott ellenszegülést, szabadságot, de előtte még rabságot, kitörést és megaláztatást, majd reményt újólag, fényt, bizakodást, emberi segítést, összefogást, szabadulást is eszébe juttat a Sághegy...

A vasi föld és benne Kemenesalja éke a Sághegy.

Vas megye szülöttjei, akik ha messze kerültek szülőföldetektől, és egy idő után hazatérve közeledtek falutokhoz, városotokhoz — tudom —, hogy kutató tekintetek türelmetlenül keresi a ködből, a távolból, a lilás opálsíkságból kiemelkedő hegyet... Igen, hegyet mondtam, a mi hegyünket.

Szép ez a hegy, — még így is — csonkán, kirabolva. Sziklái meredten mutatják megsebzett testét, hisz az ember bányát nyitott benne, és a bazaltját elvitték a gyorsütemű, fényes sínek... Kráterjának hatalmas keresztmetszete —, ha elszíneződve, megfakultan is —, de ijesztő felkiáltó jelként int a „Poklok kapuján” belépőknek, hogy: Ember, ne feledd, a Föld tart tégedet, becsüld meg, ne öld meg!

A hegy lankás oldalain körbe-körbe a szőlőterületek, pincék, lakok, házak és villák hirdetik, hogy a vulkánikus talaj tüzes bora felejtetetlen emlékekkel gazdagítja a vendéget és az embert...

Megkülönböztetett szeretettel beszélnek a vasiak a Sághegyről. Költőnk Berzsenyi Dániel mondata: „Int a dicső táj; Járd zengő ajakkal” ott aranylik a SÁGHEGYI HONISMERETI EMLÉKFAL oldalán.

De megkülönböztetett tisztelettel és megilletődöttséggel is emlékezünk a Sághegyre, hisz 30 éve még a fasizmus egyik börtöne volt. Ezt hirdeti a hegy oldalában álló Bagolyvár falán egy egyszerű márványtábla, amely a 30 éve szabadult különleges büntetőszázad itt szenvedett üldözöttjeire emlékezik.

Ma az emlékezés történelmi helye is a Sághegy. — Igen, ma már a népé, az emberé e hegy, de nem így volt a múltban. Az apákról fiúkra maradt szomorú emlékek, valamint sárgult lapokon írott irások, feljegyzések és törvények, élőknek és visszaemlékezőknek mondásai hitelesen igazolják, hogy a Sághegy — is mint olyan — nem egyformán hangolt kedvre szegényt és gazdagot, nem egyformán verejtékezett és élt az oldalain megtermelt nemes szőlőből úr és jobbágy, de nem egyformán részesedett a föld mélyéből kitermelt bazalt bányásza és annak parancsolója, a bánya tulajdonosa.

*

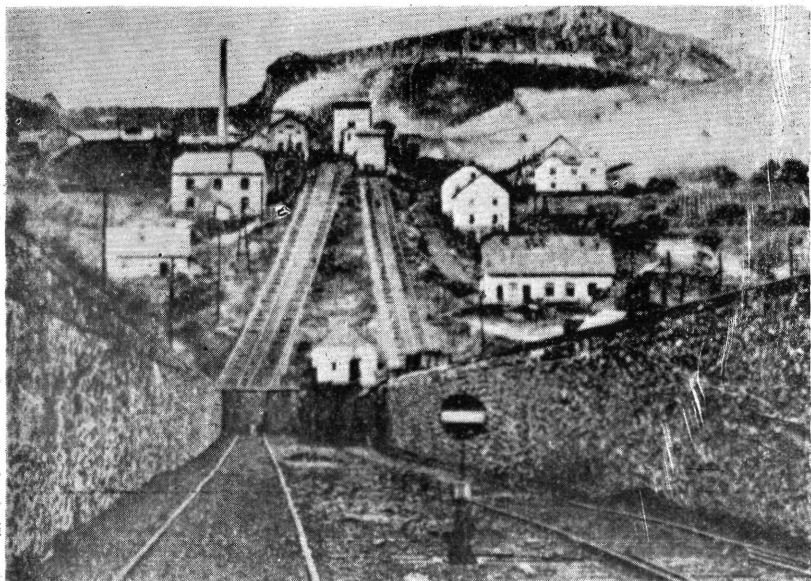
Írásommal, a nemrég-múltnak, a 30 éve felszabadult Sághegynek, a rajza, a benne dolgozó embernek életkörülményeit szeretném megmutatni.

Felszabadulásunk évfordulóján, hadd szóljak Kemenesaljáról és most nem a parasztságról, nem is a szőlőtermelőkről, hanem a Sághegy munkásairól, — igen, így mondom — a Sághegy munkásságáról, hadd szóljak a bazaltbányászokról.

*

Sághegy, Celldömölk II. körzete Alsóság mellett áll. Mintegy 160 méterrel emelkedett ki a 291 m tengerszint feletti magasságú kettős csonkakúp alakú elliptikus körvonalú hegy, amelynek hossztengegye nagyjából észak-déli irányú. Az utolsó 50 esztendő alatt a bazaltból és a bazalttufából álló felső csonkakúpot eltávolították, csak itt-ott maradtak részek belőle, míg a kráterek helyén mélyen bevágtak, hisz a legjobb minőségű bazaltra itt leltek.

Hogy pontosan a hegy formája milyen lehetett, nem tudhatjuk, de annyi feltételezhető, hogy az ember a Sághegy bazaltjának pusztítását már az őskorban megkezdhette, amikor azon megtelepedett és tetejét egyenletesebbé igyekezett tenni. Idősebb emberek elmondása szerint, valamint fényképek tanúsága szerint a Sághegy teteje valójában elég lapos volt. Később a rablógazdálkodás csúnyán elbánt vele. A bazaltkövet robbantották, hordták. Hisz egyik legértékesebb kövünk ez a barnás, acélkébe hajló színű, gyönyörű bazaltkő. Értékes, nélkülözhetetlen anyag útépités, útburkolás és hidak létesítésénél. Folyt is az erőltetett termelés. El is tűntek a bazaltoszlopok a hegy északi oldalánál. Ma már csak a holt kövek hegynyi halmaza magasodik a kráter helyén. A bányászok kitermelték a bazalttakarót, lementek utána a vulkán torkába, a mellék kürtökhöz is.

Sághegy — Bazaltbánya

A bazalt elfogyott, a bánya elköltözött, a bányászás megszűnt. A bánya viszont itt hagyta maga után a tökéletesen kiürített krátert, amely valóságos geológiai múzeum. — A sétáló, szemlélődő ember leszállhat a hegy gyomrába és megnézheti, hogy milyen is a vulkáni kráter belülről. Ma már csendes a volt bazaltbánya. A lerobbantott kőoszlopok és kőtömbök megmaradt csonkjai közt vércsék és kányák vijjognak, kárognak. Üregében pedig egy-egy róka húzódik meg.

Tehát megszűnt a bányászás, és volt munkásainak egy része még itt és Celldömölk-Alsóságán is emlékszik a múltra. „Rátarti büszkeséggel” szólnak az ő „munkás-kollektívájukról”, az együvértartásukról.

*

A továbbiakban a megsebzett és kirabolt Sághegyről, a bazaltbányászás elindulásáról szólok. A közölt adatok visszaemlékezésekből, magnószalagról lehallgatott idézetekből és elmondásokból tevődnek majd össze.

A vulkanikus eredetű Sághegyen 1911-től kezdődően indult meg a nagyméretű bazaltbányászás. Természetes, előtte is folyt kőfejtés, „bányásztatás.” Az idősebb, volt bányászok elbeszélése szerint először a „K o k a s d o m b o n”. — Mint mondják itt nem volt rossz dologzni, könnyebb volt a munka, mert sok apró, folyókövet találtak benne, amelyet aztán rostálással választottak el a nagyobbaktól. A nagyobbakat pedig kalapáccsal verték széjjel. Így emlékezett erről Mészárics Imre, aki 1880-ban született. — Ő mondotta azt is, hogy 1910 előtt Wittmann Andor működtetett egy kisebb teljesítményű kőtörőt a Sághegyen, és csak később alakult meg a SÁGHEGYI BAZALTBÁNYA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG. Akkor már nagyüzemen indult el a kőfejtés.

A bányászáshoz viszont emberre volt szükség, munkáskezek kellettek, ezért megindult a munkástoborzás. Az I. világháború előtti közigazgatás szolgabírái és jegyzőseinek felhívása alapján jöttek a jelentkezők, a munkát-kenyeret kereső férfiak. De szívesen fogadott, „olcsó munkaerő” volt a 13—14 éves fiatal is. A jelentkezők zöme — szinte teljes egészében — a környékbeli agrárproletárokból, napszámosokból, konvenciók cselédekből, béresek-ből, aratókból, azaz a szegény parasztságból tevődött ki. — Csak a kis hányaduk volt kisiparos és alkalmi munkás.

Mint emlegetik a ma élők; szívesen „szabadultak meg a körjegyzőségek egy-egy ilyen szegény családtól!” — Szinte felszólították őket, hogy „áttelepülhetnek Ságra.”

A jó remény jegyében és a felkínált lehetőségek hallatára sokan elhagyták szülőfalujukat és felcserélték a várakozásteli újjal.

Megalakult a Sághegyi Bazaltbánya Részvénytársaság. — A társaság urai számoltak, „kalkuláltak”, befektettek, beruháztak, építettek, ígértek, lehetőségeket festettek a jelentkezők elé. — „Csak jöjjenek, lesz lakás, hozzávaló konyhakert.” — „Óvodát is építettünk!” — „Teljesítménybért fizetünk.” — „Aki jól dolgozik, többet kap.”

Ilyen és ehhez hasonló felhívásokkal volt tele a munkát kereső emberek agya. — „Meg kell próbálni!” — S így települt át a járásból, megyéből, sőt az ország távoli vidékeiről — mindjárt az első időben — több mint 100 fő.

Tehát jöttek az emberek. Le kellett telepíteni őket. És a bányagazgatóság lakáshoz juttatta őket. *Elsősorban a távolabbról jövőket.*

Alsósági lakosok közül bányásznak jelentkezett az első időben 100—150 fő. Később ez a szám emelkedett. — Alsóság községből jelentkezett dolgozók nem kaptak új bányászlakást, valamint a közvetlen környékből jövők sem, de pl. a simonyiak, piritiek vagy a

távolabbról jövők már kiköthették, hogy csak akkor települnek át, ha biztosítanak számukra lakást is.

A továbbiakban felsorolom a Vas megyei helységneveket, ahonét munkások érkeztek.

A helységnév után jelölöm a résztvevők számát is.

Boba: 4—5 fő, Celldömölk: 15—20, Egyházashetye: 10—12, Gérce: 20—25, Izsákfa: 15—20, Káld: 4, Kemeneskápolna: 8—9, Kemesmihályfa: 4—5, Köcsk: 6, Mesteri: 20, Nagysimonyi: 8—10, Nemeskocs: 10—12, Sitke: 4, Tokorcs: 5—6, Vásárosmiske: 10—13 és Vönöck: 4—5 fő.

Veszprém megyei Egeraljáról jött 3, Piritről: 5—6 és Uzsárról: 5 fő.

Somogy megyéből pl. Somogyszobról 20 summás is dolgozott a bazaltbányában.

Visegrádról pedig 30 summás érkezett, Mezőkövesdről pedig az egyik éven 60 summás nyert elszállásolást a bányai „Bagolyvár”-ban. Ők csak pár hónapig dolgoztak itt.

Salgótarjánból, Borsod és Zemplén megyéből szakmunkások, r i c c e r e k települtek át Alsóságra. Mint mondják az itteniek: „A riccerék tótok meg svábok voltak.” A kőfaragó, illetve a kővágó mesterséget a magyarok tőlük tanulták meg. Jónéhány riccer él még ma is a Bányatelepen, akik hitelesen tudnak beszámolni erről a munkakörről.

A továbbiakban szólok a letelepítésről.

A községrésztől, Alsóságtól nyugatra a Sághegy közé nyert letelepítést mintegy 120 család. A nagyarányú építkezés 1911—12-ben indult meg. Az akkori években jónak mondható, az igényeknek megfelelő, egytípusú, úgynevezett ikerházak épültek a bányászok részére. — *A munkáslakások helyiségei:* egy szoba, konyha, élskamra és WC, — Megjegyzendő, hogy a WC is az épületen belül nyert elhelyezést, de viszont az ajtója ennek a helyiségnek kívülről, az udvar felől volt. A helyiségek padlózata hajópadló és cement volt, a mennyezete pedig gerendázottan készült.

Az épület előtt kis udvarrész, majd konyhakert terült el, amelynek végén egy ásott, kerekeskút állt. Erről a kerekeskútról négy család vihette a vizet. A kert és az udvar elkerített, bejárati ajtókkal felszerelve. Csak a közös kút találkozásánál nem volt ajtó. Gondozott külsőt mutattak ezek a „porták”. Utcái egyenesek. 1945 előtt ezt a lakótelepet Bányatelepenek nevezték, házaik számozottak voltak.

Megkülönböztetésül viszont a felügyelői lakásokat, amelyek ugyannerre a telepre épültek, — római számmal jelölték. Pl. így: Horváth Imre Alsóság, Bányatelep IV. Tehát a felügyelői lakások mások voltak, szintén ikerházak, csak nagyobbak. 10 család részére készült ilyen típusú lakás, amelyben található volt két szoba, konyha, éléskamra, előszoba és WC az épületen belül, de az ajtója is belülről, az előszobáról nyílt. A felügyelői lakásokhoz is tartozott kert és udvarrész, csak nagyobb.

1911-ben, a nagyarányú építkezéssel épültek meg — fent a hegyen és az oldalában — a bányaigazgatónak egy gyönyörű villa, parkírozott övezettel, majd elkészültek a bánya üzemeltetéséhez szükséges épületek, törő, „zúzomalom”, pormosó és gépei, műhelyek, csillevágányok, sikló, rakodóterületek, „rámpák”, vasúti sín pár, víztorony, vízvezeték, villany stb.

De felépült falkőből és bazaltból egy emeletes munkásszállás is. A sági emberek Bagolyvárnak nevezték ezt a rideg külsejű, de erőt sugárzó épületet. Ebben az épületben — a bánya megindulása idején — a nőtlen, vagy egyedülálló munkások, az idénymunkások, a summások kaptak szállást. Emeletes vaságyakban pihenhettek, de volt közös zuhanyozójuk, mosdó helyiségük is.

Említést kell tenni a *Bányai vasút* építtetéséről is.

A többi nagyarányú beruházás mellett szükségszerű a bánya összekötése a vasúttal. A megindult nagyüzemi bányászat velejárója a termelt bazalt elszállíttatása. Tehát elengedhetetlen a vasútépítés. A még jelenben is használható vasútvonalat a Sághegyi Bazaltbánya Részvénytársaság építtette 1911-ben. Ez a vágány — rendes nyomtávú — a MÁV Celldömölki Rendezőpályaudvarának keleti részéből válik ki és jut el a Sághegy aljáig. Ez a vasútvonal rengeteg bazaltot, szinte felmérhetetlen mennyiséget szállított az ország különböző részeibe. — Kellett a bazalt a vasútvonalak töltéseibe, utak burkolására. A ságiak „suttogó feltételezése” szerint még a II. világháború híres Maginot-vonal erődjének fala is sághegyi bazaltkőből épült...

Érdemes viszont szólni arról is, hogy — annak idején — amikor készült ez a vágány, — Alsóság földtulajdonosainak, gazdáinak egy része nem engedte meg, hogy a földjüket keresztül szelje a „vasút”, hanem azt követelték, hogy a sín pár mindenütt a jülő szélén menjen, ahol különben is az árok húzódik. — Alsóság nagygazdái, „virilistái” meghallgatásra találtak. Így a vasútvonal csak kerülővel csatlakozott be a fővonalba.

Elkészült a vasút, felépültek a lakások, műhelyek, irodaházak. Megérkeztek a gépek. Elkezdődhetett a *nagyüzemi termelés*.

Kezdetben kevesebb embert foglalkoztatott a bánya; később mind

többet, pl. 1923-ban már 6—700 főt. — Az elmondások alapján az I. világháború ideje alatt sok orosz hadifogoly is dolgozott — olcsó munkaerőként — a kőfejtőben. Pl. ekkor maradt itt Molotkov Sándor is, aki sági nőt vett feleségül. De nemcsak orosz hadifoglyok, hanem más nemzetiségűek is szenvedtek, verejtékeztek a bazaltbányában. Sőt a háború idején még asszonyok is dolgoztak, végezték ezt a nehéz munkát. Az egyik asszony pl. súlyosan meg is sérült, — életreszólóan megrokkant — ugyanis csillézésnél a drótkötél elszakadt és a szerencsétlen asszony négy csille közé szorult.

Czirók József volt bányász szerint a csilleleeresztők munkája nagyon veszélyes volt, mert a sikló meredek, a „tere” meg nagy, így a meglódult csillét csak a teljes emberi erő „bedobásával”, valamint kötéllel és dorongokkal lehetett valahogy megfékezni.

A bazalt kitermelése viszont erőltetett tempóban folyt, különösen a II. világháború előtt és alatt. *Hadiüzemmé* nyilvánították a bányát. Katonai parancsnokság irányította a munkatempót. — Kemény ökölrel, fenyegetésekkel, megtorlásokkal bántak az esetlegesen ellenszegülőkkal, vagy az idevezényelt politikai foglyokkal szimpatizáló bányamunkásokkal. Ugyanis a Sághegyi Bazaltbányában nagyon sok politikai elítélt dolgozott, szenvedett a felszabadulás előtt. Az úgynevezett 410-es számú különleges büntető munkaszázad ma is élő egykori tagjaival honismereti szakkörünk eleven kapcsolatot tart. (Erről a kapcsolatról és annak tartalmi részéről, kisugárzásáról egy később irandó munkámban szeretnék beszámolni.)

Visszatérve a termeléshez — megállapítható, hogy a bánya, a termelt bazaltot és leest-et (apró bazalt), valamint kockakövet az ország különböző részeibe szállíttatta, de szállították Bécsbe, Németországba is. A Sághegyi Bazaltbánya Részvénytársaság nagyüzemi felszereléssel látta el a bányát csak azért, hogy a nehéz testi munkával kitermelt bazaltot a zúzó, a kőőrleőmalom gépei bármely mennyiségben fel tudják dolgozni. A kiépített rendszer nyomtávú vasútvonalnak, — ami Celldömölkre csatlakozott be — külön két mozdonya volt. Az egyik mozdony az üres vagonokat hozta, a másik a megrakottakat vitte. Két hosszú sikló vezetett le a vasúti rampához, ami még szintén a bánya területéhez tartozott. A nagysikló levezetett egészen a hegy lábához. (A kis sikló feljebb volt.) Ugyancsak fent volt a bánya is. A kőfejtő területén a keskenyvágyányokon „lórivasúton” lóvantatású csillék és embervontatású csillék járták be a bányát.

A bazaltkő fejtése nemcsak kéziszerszámokkal történt, hanem fúrógép segítségével és robbantóeszközökkel.

Nem a teljesség igényével, de érdemes megemlíteni néhány bányai munkakört:

Kőfejtők, minőrök: az olyan bányászok, akik a lerobbantásnál, csá-kányfejtésnél segítkeznek, vagyis ott dolgoznak.

Rámolók, lógósok: rendet teremtenek, „rendbe rakják a kőhalmazt”. Valamint a robbantás után fent maradt „kilógó” kövektől megtisztítják a sziklafalat.

Bunkósok, törők: a meghasadt, repedezett nagyobb bazalttömböket verték szét nehéz kalapácsok segítségével. Utána a durván összetört bazaltot előkészítették csillerakásra.

Csillések, csilleleeresztők, fékezők: a csille megrakásában, a pontos szállításban és a testi erő teljes odaadásában tűntek ki.

Betolók, buroगतók: olyan csillések, akik beirányították a nagydarabos bazalt-csilléket a törőbe, és ott a csille tartalmát kiborították.

Szilasúritők: a törőből, a zúzomalomból az apróra darabolt bazalt a szilasra került, ahonnan a szilasúritők a siklóra rendezik a már készre munkált bazaltot.

Lőmester: szereli fel és ellenőrzi a robbantáshoz szükséges eszközöket, és megvizsgálja a robbantás „fészket”.

Robbantó: együtt dolgozik a lőmesterrel és annak utasításai alapján végzi el a robbantást, a „gyújtást”.

Bányamester: feladata sokrétű, mindent ellenőriz, megvizsgál a bányája területén. A balesetveszélyre is felhívja a figyelmet.

Riccer: kővágó, (nem kőfaragó) aki különleges szerszámával, éles kalapácsával olyan méretűre hasította a nehezen megmunkálható bazaltot, mint amilyenre akarta. A riccerok keze alól került ki a kockakő és a talut is. A talut durvábban megmunkált, nagyobb méretű kockakő. Ezt a fajta bazaltkövet nem útburkolásra, hanem csak szegélynek használták.

Vágányfektetők: főleg a keskeny-nyomtávú sínek lerakásánál, alátételésénél dolgoztak. Munkájuk hasonlított a vasúti pályamunkásokéhoz.

Az érdekesség kedvéért felsorolok a bazaltbányában használt szerszámnevekből párat: bunkó, villa, fűrőgép, batárfűrő, spicvas, mérték, macli, csuszlagmacli, védiafűrő, porrosta, pormosó stb.

Adatok a termelésről:

Iván Ferenc volt bányász elmondása szerint 1927-ben már kb. 600-an dolgoztak a sági bányában. „Szezonban” napi 200 vagon kő, kocka és zúzalék hagyta el a Sághegyet. Ő így mondotta: „a legfinomabb zúzalékot a németországi hercegi kastélyokba szállították. — Egy mázsa zúzalék értéke akkor 16 pengő volt, ami annyit jelentett, hogy egy mázsa jó magyar búza értéke is ennyi volt.”

Visszaemlékezése szerint kezdetben egyetlen idegen kőfaragó (riccer) dolgozott a bányában. Később mind többen jöttek „tótok, svábok”, akikről a magyarok is megtanulták ezt a mesterséget. Abban az időben, „szezonban” napi 12—13 órát dolgoztak a kőbányászok. A legjobban a riccereket fizették meg. Különben teljesítményből fizetett a bánya, de a vezetőknek és a tisztviselőknek természetes „fixfizetése” volt.

1930-ban — a gazdasági válság idején — nagy pangás állt be. Októbertől áprilisig csak csökkentett időben dolgozhattak a munkások. A legtöbbször csak délig, és „ilyenkor lefújt a gyár.” — Igen, a sági kőfejtő bányászok gyárnak nevezték el a gyárkérményes zúzómalmot. Délben „szólt a gyárkérmény gőz-sípja” és leállt a munka. A volt bányászok úgy mondják: a legpontosabb időt mindig a robbantások adták. — „Úgy volt időzítve, hogy minden déleben, de pontosan ám, volt a robbantás”. —

„Nagyon sok követ termeltünk mi itten,” — mondja Iván Ferenc — „és az akkori uraink mégsem tudták felköveztetni a falut, sártengerben hagyták Alsóságot”.

Mészáros Imre volt bányász állítása szerint, mint csilléző napi 18—22 csillét rakott meg és tölt el másodmagával, Nagy Sándorral. Egy csillerakomány súlya kb. 32—35 q.

Farkas Ernő kitanulta a „riccerséget.” A riccereket 12 cm élű szabályosra pattintott kockakövet hasítottak a bazaltból. Ők nem kőfaragók voltak, hanem kővágók. Nem minden bazalt jó riccerkőnek —mondotta — pl. a „kutyafejű bazalt” egyáltalán nem.

Farkas Ernő fejtette ki azt is, hogy érdemes volt megtanulni ezt a mesterséget, mert — legalább kétszeresét, ha nem háromszorosát — megkereste egy riccer a napi 8 órai munkával. De sok veszélyt is rejtett ez a munkakör. A bazalt formálásakor „kőszilatok” pattannak szét. Így esett, hogy Farkas Ernő szemét is operálni kellett. Lerokkantositották.

Holpert Imre pedig fiatalon került a bánya törőjébe. Az állandó sűrű porban szilikózist kapott. Őt is le kellett rokkantositani. Mint mondja, nyugdíja nagyon kevés.

Több bányász egybehangzó állítása szerint az alacsony bér miatt, de a gyakori balesetek és elbocsátások miatt, a sági bazaltbányászok szembefordultak a vezetéssel.

Volt szakszervezetük. A bérkövetelés később sztrájkká fokozódott. 1927-ben — az erőltetett termelés évében — a sághegyi bányászok *1 hétig nem mentek le a bányába!*

Szakos Béla volt bányász szerint viszont: „Meglett az eredmény, valamiképpen emeltek a bérünkön”. — „Ha nehezen is, de kénytelen volt az igazgatóság engedni. — Talán elmondható az is, hogy évente kb. 8-szor munkágyűlést is összehívhattak, természetes a szigorú ellenőrzés nem maradhatott el.” „A bánya vezetői még a szocialista szótól is féltek” — mondja Farkas Ernő és Szakos Béla. Ha a munkások közül csak ellent mert szólni valaki, mindjárt megkérdezték: maga kommunista? Később pedig, amikor hadiüzemként működött a bánya, nagyon nehezzé vált a szervezett munkások élete. A katonai parancsnokság, a csendőrök és az úgynevezett „csődörösök”, „keretlegények” szorították béklyóba a sághegyi bazaltbányászt és az odavezényelt politikai foglyokat, akiknek a felszabadulás hozta meg az emberi jogokat.

*

Néhány gondolat a szakkör és a volt bányászok kapcsolatáról:

Több ízben ellátogattunk a Bányatelepen lakó volt bányászok otthonába, és ott meghallgattuk történeteiket, elmondásaikat. De gyakran elbeszélgettek és beszélgetnek a szakkörös tanulók is Iván Ferenc, Németh József, Czírók József, Holpert Imre, Kolonics József, Szakos Béla, Farkas Ernő, Huszár János, Torma Lajos, Stródl Pál, Szalai József, Tóth Lajos volt bányászokkal, és gyűjtük be az érdekesebbnél érdekesebb megállapításokat, avagy éppen elgondolkodtató, szomorú történeteket. Magnószalagra rögzítettük a múlt egy-egy darabját.

Most a Kemenesaljai Napok rendezvénysorozatából kiemelem a bányásztalálkozót, melynek megszervezésében és tartalmi munkájában a mi honismereti szakkörünk is tevékenykedett.

Pl. 1966. május 17-én délután 3 órára az iskolában gyűltek össze a régi sági bazaltbányászok, a Hazafias Népfront járási elnöksége és a Községi Tanács rendezésében.

Az öreg bányászok többsége 30—35 évet töltött le egyfolytában a bazaltbányában.

Sok mindenről beszéltek a bányászok. Néhányuk megállapítását, visszaemlékezését röviden leírom.

Szakos Béla arról szólt, hogy ő majdnem gyerekfejjel került még a bazaltbányába. Először csillás volt, majd kőhasogató. Utóbb bekerült a kőfejtők közé. — Hogy milyen volt itt az élet? — Aki csak tudott, menekült volna innét — jegyezte meg keserű szájjal —, de hová? — A munkásnak akkor mindenütt „olcsó volt a bére és vére”.

Czirók József 1919-ben került a bányába.

Hat évig egyfolytában csillás volt. Majd amikor eltörött a lába, átkerült a kőfejtőkhöz. Sőt, — mint mondja — lőmester lett. „Nagy hajts volt akkor!” — Csak termelni, termelni, ez ment állandóan... Akkoriban mi hírért sem hallottuk a normának, mégis majd halálra dolgoztuk magunkat csak azért, hogy versenybe lehessünk egymással. Ha egy b a t á r r a l, — az egy nagy kötőmb, kődarab volt — megbírkózott az a kőfejtő, akkor azért már több pénzt számoltak el neki az irodán. Az ilyen bányász, beváltásra kapott egy „kilukasztott bádóg bilétát”, amelyre számok és betűjel is került, s azzal igazolta ezt a nagy munkát.

Farkas Ernő még nem volt 14 éves, amikor a bányába „szegődött”. Először a Czirók bácsinak hordta a fűrőt. 32 évet húzott le — megszakitás nélkül — a bányában. Ő kitanulta a riccer-szakmát, és ez is okozta a baját. A kő kivágta az egyik szemét, azóta rokkant. — Volt akinek a lábát vágta le a csille. — Veszélyes hely volt a bánya... A kövek között megszorult meleg és a rekkenő hőség pedig még jobban kínoztta a bányászt. De tenni kellett a munkát, mert meg kellett élni...

Kolonics József pedig a következőket mondotta: Az én időmben, a napi 12 órai munka volt a legkevesebb. Én például 1945-ben még nem akartam elhinni, — amikor mondták — hogy ezután csak napi 8 órát kell dolgozni! Az lehetetlen — mondtam én — akkor annyi munkából nem lehet megélni. És ugye, meg lehet élni...

Ma már nem kell bunkózni a követ. A legtöbb munkafolyamatot elvégzik a gépek, a kotrógépek, a dőmperek, a markológépek. Az ember jobbára irányít. Persze, azért nem kell azt hinni, hogy a bazaltbányász munkája nem nehéz. Nehéz bizony, de ezt az egész embert kívánó munkát meg is fizetik ebben az országban, — fejezte be beszédét Kolonics József nyugdíjas bazaltbányász.

Ezen a bányásztalálkozáson szó esett még mindenről: felügyelőről, pallérokról, verejtékről, nyomorról, fáradtságról, de „nem volt híja a beszédnek” a vígabb történetekre való emlékezésből sem. Volt kacagás, heccelődés, víg történetek visszaidézése. A távolkerült és talán már megszépült bányász-sorsra gondolnak inkább a volt bazaltbányászaink. De közbe-közbe azért csak visszatér a szomorú, a nehéz, a gyászos történet is.

Megint csak a munkáról folyik a beszéd. A legveszélyesebb munkakör a „rámolók”-é volt — állapítják meg egybehangzóan. Ugyanis robbantás után a fentmaradt veszélyes kövektől kellett megtisztítani a sziklafalat. Sok halálos baleset történt a meglazult, omladékonysziklafalakon.

Németh József volt sági bányász szomorú történetet mond el:

Harminc évem ment le a bányában — mondja. A legszomorúbb emlékem, amikor mellettem halt meg tulajdon öcsém. Agyonvázta a lezúduló kő... Láng Jóska — az egyik bányásztársam mondja úgy ebéd előtt: „ki van ám kötve a te köteled is komám!” — Föl is másztam a kötélen a helyemre. Láttam is azt a hatalmas sziklát, ami ha kimozdul, rettenetes dolgot művelhet... Már elfújta a „gyár”, (a kötöröt, a kőörlő malmot nevezték így) a háromnegyedet, már éppen abba akartuk hagyni a munkát, amikor...

Rettenetes látvány volt, amikor megindult a hegy... Recsegett, ropogott minden, jajveszékelés töltötte be a vágatokat!... Lenéztem a kötléről, ott feküdt az öcsém, rá sem ismertem, úgy össze volt verve. Regrúta volt, ... huszonegy éves. — Tollat tartottunk a szája elé, hátha! de nem volt már benne élet, lehelet... Akkor maradt ott Láng Jóska öccse is. —

Eddig a történet, ami nem mese.

Nemcsak a szakkörösök, a tanulók hallgatták lélegzet visszafojtva a szomorú valóságot, hanem a jelenlévő felnőttek is. Talán nem válik unalmassá, ha azt mondom, hogy az ilyen és ehhez hasonló történetek is nevelnek, megfelelő irányítással nagyon mély gondolatokat is ébresztenek.

Most, amikor felszabadulásunk 30. éves évfordulóját ünnepeljük, különösen jusson eszünkbe a múlt is, az abban viaskodó, a jobb életre vágyó ember is. — Jusson eszünkbe, hogy a felszabadulásért vívott harcban egy kicsit a ságiak is benne voltak; benne voltak a bazaltsziklák nyomasztó, nehéz világában és a bazaltbányai munkásságunk kereste az utat, a kiutat...

Írásom elején a bevezető gondolatban ez is áll: — Ma az emlékezés történelmi helye is a Sághegy. — Igen, ma már a népé, az emberé a hegy, de nem így volt a múltban. —

Záróakkordként; hadd fejezzem ki a mindannyiunk által elfogadott megállapítást: Ismerd meg a múltat, mert akkor jobban értékeled a jelent, és biztosabban építéd a jövőt.